

PAPER DETAILS

TITLE: Polis Meclisinin Kurulusu ve Kaldirilisi (1845-1850)

AUTHORS: Ali SÖNMEZ

PAGES: 259-275

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/782424>

Polis Meclisinin Kuruluşu Ve Kaldırılışı (1845-1850)

The Foundation Of Police Council And It's Abolition (1845-1850)

Ali SÖNMEZ*

Öz

1845 yılında kurulan Polis Meclisi, Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilanından sonra iç güvenlik anlayışında meydana gelen değişimin en önemli sonuçlarından birisi olduğu kadar, askeriyeden ayrı sivil bir güvenlik gücünün, yani polis çalışmalarının da başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir. Ancak günümüze değin yapılan çalışmalarda, meclisin görevlerini belirtir nizamname haricinde, her hangi bir bilgiye yer verilmemiş, yapılan araştırmalar kısıtlı bilgiler üzerinden değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu sebeple çalışmanın konusu, 1845-1850 yılları arasında, Galata ve Beyoğlu bölgesinde faaliyet gösteren Polis Meclisinin kuruluşu, yapısı ve özellikle de kaldırılış gerekçelerini ortaya koyarak tarihsel açıdan önemli bir boşluğu doldurmaya yönelik olarak tasarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Polis, Polis Meclisi, Osmanlı Polisi

Abstract

After Gülhane Hatt-ı Hümayunu had been announced, Police Council, which was founded in 1845, as well as it is accepted one of the important result of changing, occurred from internal security perception, it is also accepted as a civil security force different from military service, that is to say accepted also beginning date of police studies. But, at studies, that has been done up to now, there are not any information except regulations, in which determined duties of council; researches, which was done, is subjected to evaluation upon limited information. For this reason, subject of the study is designed and determined to fill in emptiness point of view of history, putting reason of founding, construction and especially abolish of Police Council, which was activating in region of Galata and Beyoğlu between 1845-1850.

Keywords: Police, Police Council, Ottoman Police

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi

Bu çalışmanın konusu, askeriyeden ayrı sivil bir güvenlik gücünün, yani polis çalışmalarının başlangıç tarihi olarak kabul edilen ve Galata-Beyoğlu bölgesinde faaliyet gösteren Polis Meclisinin¹, kuruluşu, yapısı ve özellikle de, günümüze değin tam olarak açıklığa kavuşturulamayan, kaldırılış sürecine ilişkindir². Çalışmanın sınırlarını oluşturan 1845-1850 tarihleri ise sadece Polis Meclisinin kuruluş ve kaldırılış sürecini değil, aynı zamanda İmparatorluğun iç güvenlik anlayışında meydana gelen değişimin uygulama safhası olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle öncelikle, Gülhâne Hatt-ı Hümayunu öncesi ve sonrası iç güvenliğin algılanmasında yaşanan değişim ve bunun Polis Meclis'inin kuruluşuna etkileri üzerinde durmak gerekmektedir.

Polis Meclisi'nin Kuruluşu

Bilindiği gibi, Gülhâne Hatt-ı öncesi devletin en büyük problemlerinden birisi iç güvenlikti ve imparatorluk, merkezi denetimin olmaması sebebiyle asayişli sağlamada büyük sıkıntılar yaşıyordu. Özellikle Yeniçerilerin kaldırılmasından sonra, Asâkir-i Mansûre adı verilen merkezi ordunun kurulması, iç güvenliğin sağlanmasına yönelik beklentileri arttırmışsa da, gerek teknik ve gerekse de büyük bir orduyu son derece geniş topraklarda barındırmanın yarattığı ekonomik sıkıntı, ordunun beklenen başarısını önlemişti. Bu sebeple hırsızlık, soygunculuk ile aşiretlerin Anadolu'da girişmiş oldukları eşkıyalık faaliyetleri halen devam etmekteydi. İmparatorluk, yol ve benzeri ulaşım güçlüklerinin yanı sıra, bölgesel derebeylerin takındıkları tavırdan ötürü merkezi bir iç güvenlikten yoksundu.

¹ Polis Meclisi ile ilgili araştırmacılar tarafından ittifakla kullanılan temel eserlerden bazıları şunlardır: Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, Cilt 2, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995; Hikmet Tongur, *Türkiye'de Genel Kolluk Teşkili ve Görevlerinin Gelişimi*, İç İşleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, I, Kanaat Basımevi, Ankara 1946; Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta (Tarihi Gelişim ve Bugünkü durum)*, İç İşleri Bakanlığı Yayınları, Seri III, Sayı 4, Ankara 1947; Mesut Gülmez, "Polis Örgütünün İlk Kuruluş Belgesi ve Kaynağı", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 4, Aralık 1983, s. 3-15. Bu çalışmalarda genel olarak Polis Meclisi'nin görev ve yetkilerini içeren nizamname haricinde hemen hiçbir bilgiye yer verilmemiştir. Mesut Gülmez, 1845 tarihli Polis nizamnamesinin, 1 Temmuz 1800 tarihli *Paris Emniyet Müdürünün Görevlerini Düzenleyen Kararname* temel alınarak hazırlandığını karşılaştırmalı olarak vermesi açısından bu yargının dışındadır.

² Polis Meclisi'nin kaldırılışı üzerine günümüze değin iki temel kaynakta görüş bildirilmiştir. Bu görüşlerden ilki Hikmet Tongur'a aittir. Tongur, Polis Meclisinden bir yıl sonra kurulan Zaptiye Müşiriyeti'nin önceleri İstanbul, Boğaziçi ve Üsküdar'ın muhafazasına memur kılındığından, meclisin varlığını uzun süre devam ettirdiği kanaatindedir. Hikmet Tongur, *Türkiye'de Genel Kolluk Teşkili ve Görevlerinin Gelişimi*, İç İşleri Bakanlığı emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, I, Kanaat Basımevi, Ankara 1946, s. 149. Halim Alyot ise, Polis Meclisinin, Zaptiye Müşiriyeti'nin kurulmasından sonra faaliyette kaldığını zannetmediğini belirtmektedir. Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta (Tarihi Gelişim ve Bugünkü durum)*, İç İşleri Bakanlığı Yayınları, Seri III, Sayı 4, Ankara 1947, s. 177.

Tanzimat öncesi II. Mahmud'un bütün çabalarına karşın ortaya çıkan bu manzara Anadolu'da hükümetin varlığını adeta silmişti³.

Ülke yönetiminde yeniden yapılanma dönemini başlatan Gülhâne Hatt-ı Hümayunu, İmparatorluk genelinde büyük sıkıntıya yol açan iç güvenlik uygulamalarının yeni baştan ele alınmasını sağlayacak süreci hızlandırdı. Nitekim bir yandan iç ve dış güvenliği sağlayacağı varsayılan merkezi ordunun başarısızlığı, diğer yandan ise fermanın özellikle can, mal ve namus güvenliğine ilişkin hükümleri, iç güvenlikte yeni bir düzenlemenin yapılmasını zorluyordu. Ancak yöneticileri asıl harekete geçiren, Gülhâne Hattı'nın hemen akabinde merkez ve taşrada gerçekleştirilmeye başlanılacak idari, mali ve hukuki düzenlemelere karşı gelebilecek tepkilerdi. Yöneticiler, bir çok değişik kurum tarafından idare edilmeye çalışılan iç güvenlik uygulamasının, ortaya çıkacak her hangi bir kargaşayı önlemede yetersiz kalacağını, bu sebeple de merkezin kontrolünde hareket edecek yeni bir güvenlik ağının kurulması gerektiğini biliyorlardı. Üstelik iç güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak atılacak olumlu adımlar, sefaretlerin dikkatini çekeceği gibi, Gülhâne Hattı'nın başarısının da simgesi olacaktı.

Bu düşüncelerle ve merkezi denetimin kontrolünde görev yapacak güvenlik örgütü için ilk adım öncelikle taşrada atıldı. Hükümet, zabitleri doğrudan merkezce atanan ve valilerin emrinde görev yapacak yeni zaptiye birliklerini, 1840 tarihinden itibaren Anadolu ve Rumeli'de kurmaya başladı⁴. 1844 yılında ise devleti uzun zamandır uğraştıran tımarlı sipahiler kaldırılarak⁵, örgüt taşrada oluşturulmaya başlanan zaptiye birliklerine eklendi⁶.

Taşrada merkezin denetiminde görev yapacak zaptiye birliklerini kurmaya çalışan yöneticiler, İmparatorluğun başkenti olması hasebiyle özel bir yönetime sahip olan İstanbul'da⁷ ise daha önce II. Mahmud tarafından

³ Musa Çadırcı, "Tanzimat'ın İlanı Sıralarında Anadolu'da İç Güvenlik", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 12, Ankara 1980, s. 49-52.

⁴ Tanzimat mucibince bazı eyaletlere müşir, ferik ve mirlivalar tayin olunup, umur-u zaptiye'nin bunlara gördürülmesine dair hüküm için bkz; BOA, Cevdet Dahiliye, 14521, Zilkade 1255/Ocak-Şubat 1840.

⁵ BOA, Cevdet Zaptiye, No: 2923, 6 Safer 1260/26 Şubat 1844.

⁶ Hüdavendigar, Diyarbakır ve Erzurum uygulamanın başladığı ilk eyaletlerdi. Bkz, BOA, Cevdet Zaptiye, No: 2836, 3154, 3500.

⁷ Nitekim Tanzimat'ın ilanı sıralarında İstanbul'un güvenliği, genel hatlarıyla dört bölgeye ayrılıyordu. Bu bölgelerden İstanbul tarafının güvenliği doğrudan seraskerliğe bağlı Asâkir-i Mansûre askerlerince sağlanırken, Üsküdar ve çevresi Asâkir-i Hassa askerleri ve subaylarının gözetiminde idi. Kasımpaşa ve Eyüp tarafının güvenliği Asâkir-i Bahriye'nin, Galata ve Beyoğlu ise Tophâne Müşiriyeti'nin kontrolüne bırakılmıştı bkz; Halim Alyot, a.g.e., s. 70. İstanbul'un asayişinin sağlanmasında görev alan bir diğer kurum ise Yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra görev ve yetkileri farklı tarzda düzenlenen İhtisab

düşünülen fakat uygulamaya konamadığı anlaşılan yeni güvenlik modelini⁸, bu kez hayata geçirmeye karar verdiler. Yeni güvenlik modelinin faaliyet alanı, 1840 yılından beri Tophâne-i Âmire Müşirliğine bağlı olan Galata-Beyoğlu bölgesiydi⁹. Sefaretlerin ve yabancı tüccarların yoğun olarak yaşadığı ve bu sebeple de asayiş problemlerinin çok sık görüldüğü bölge¹⁰, bir anlamda Osmanlının batıya açılan kapısıydı. Ve yeni güvenlik modelini uygulayacak meclisin ismi de buna uygun olarak seçildi: *Polis Meclisi*.

Kuruluş sebebi *esbâb-ı emniyet-i mülkiyye ve istihsâl-i hüsn-i zâbita-i belediyye niyyet-i ve hayriyyesi* olarak açıklanan ve Galata-Beyoğlu bölgesinin güvenliğinden sorumlu olacak meclisin kurulmasına 1845 yılı başında karar verildi¹¹. Mehmet Ali Paşa'nın başında bulunduğu Tophane Müşirliğine bağlı olarak çalışacak meclis, toplam yedi kişiden oluşacaktı. Meclisin güvenlikle alakalı yapacağı tüm çalışmalar daha sonra Tophane Müşiri vasıtasıyla Meclis-i Vâlâ'ya sunulacak ve yeniden incelenip son şeklini aldıktan sonra Bâb-ı Ali'ye yani sadrazama arz edilecekti. Yapılan tüm bu çalışmalar padişah tarafından onaylanırsa yürürlüğe girecekti.

Görev ve Faaliyetleri

Polis Meclisi ilk olarak, çalışma esasları ve yetkilerini içeren ayrıntılı bir nizamname hazırladı. Tophane Müşiri vasıtasıyla Meclis-i Vâlâ'ya havale edilen ve burada bir kez daha görüşülen nizamname¹², 21 Mart 1845 (11 Rebiyülevvel 1261)¹³ tarihinde sadır olan irade ile yürürlüğe girdi¹⁴.

Nezaretliydi. Geniş bilgi için bkz; Ziya Kazıcı, *Osmanlılarda İhtisab Müessesesi*, İstanbul 1987. İhtisab Nezaretinin inzibati görevleriyle ilgili olarak İstanbul kadısına yazılan hüküm için ise bkz; Osman Nuri Ergin, a.g.e., C. I, s. 325-327.

⁸ Nitekim II. Mahmud döneminde Avrupa tarzında görev yapacak bir polis teşkilatı kuruluşunun tasarlandığı Lütüfî tarihinin dördüncü cildinde şu sözlerle ifade edilmektedir: '...emniyet-i ebnâ-yı sebîl ve emr-i ticâret ve âsâyiş-i memleketi teshîl için polis usûlüne teşebbüs olunmasına ve daha bu misüllü menâfi-i memleket-i mûcib olur Avrupa'da mer'ıyyü'l-icrâ olan kâffe-i nizâmât-ı hasenenin istihsâl-i esbâb-ı lâzimesine irâde buyurulmuş...'. Ahmed Lütüfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lütüfî Efendi Tarihi*, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, C. 4, İstanbul 1999, s. 823.

⁹ Galata-Beyoğlu bölgesinin Tophane-i Amire'ye bağlanması ile ilgili bkz; BOA, İrade Dahiliye (İ.DH), 1268, 10 Şevval 1256/5 Aralık 1840.

¹⁰ Hikmet Tongur, a.g.e., s. 148-149.

¹¹ Günümüze değin yapılan çalışmaların tümünde Polis Meclisi'nin kuruluş tarihi, görev ve yetkilerini içeren nizamnamenin yayınlanış tarihi olan 11 Rebiyülevvel 1261/21 Mart 1845 olarak gösterilmektedir. Ancak söz konusu nizamnamenin Polis Meclisi tarafından hazırlandığı düşünülecek olursa, meclisin bu tarihten daha önce kurulduğu aşikardır.

¹² BOA, İrade Mesâil-i Mühimme (İ.MSM), 48, Lef 2/1, tarihsiz. Ayrıca Polis meclisi tarafından hazırlanan nizamname müsveddesi ve meclis üyelerine ait mühürler için bkz: Ek I.

¹³ Polis Meclisinin kuruluşu olarak kabul edilen 11 Rebiyülevvel 1261 tarihi, aslında 21 Mart 1845'e denk gelmesine rağmen, konuyla ilgili yapılan çalışmaların hemen tümünde 10 Nisan 1845 olarak belirtilmekte ve bu tarih Polis örgütünün kuruluş yıl dönümü olarak halen kutlanmaktadır. 10 Nisan 1845 tarihini ilk olarak Halim Alyot'un kullandığı göz önüne

1 Temmuz 1800 tarihli *Paris Emniyet Müdürünün Görevlerini Düzenleyen Kararname* adlı metin temel alınarak hazırlanmış olduğu anlaşılan nizamname¹⁵, toplam on yedi maddeden oluşuyordu. Bir nüshası, hazırlanan tezkere-i umumiye ile sefaretlere de gönderilen¹⁶ ve “*Bi-Nimetihî Teâlâ Sâye-i Muvaffakiyet-vâye-i Cenâb-ı Mülk-dârîde Mücerred İstikmâl-i Esbâb-ı Emniyyet-i Mülkiyye ve İstihâl-i Hüsn-i Zâbita-i Belediyye Niyet-i Hayriyyesiyle Beyoğlu ve Galata ve Havalisinde Polis Nâmıyla Numune Olarak İttihâz Olunup Muahharen Emr ü İcrasına İrâde-i Seniyye-i Mülûkâne Mûteallik Buyurulmuş Olan Usûl-i Cedîd-i Zabtiyyenin Hüdâmât-ı Umûmiyyesinden Olup Ba’d Ezîn İcâbına Göre Zeyli Câiz Olmak Üzere Şimdilik İcrâları Muktezî Görünen Bazı Mevâdd-ı Esâsiyyedir*” başlığını taşıyan nizamnameye göre:

1- Polis Meclisi memleketin iç güvenlik ve asayişine taalluk eden gerekli kanun ve nizamnameleri ittihaz ve bunların icrasına nezaret edecekti.

2- Meclis aynı zamanda amme nizam ve asayişinin korunması hususunda karakollarda bulunan nizamiye askerlerini celp ve istihdam etmek yetkisine malikti.

3- Memleket içinde seyahat eden Osmanlı veyahut yabancıların gidiş ve gelişlerine nezaret ederek, gereken mürur tezkerelerini vermek..

4- Hariçten veya vilayetlerden gelenlerin ellerinde bulunan pasaport veya mürur tezkerelerini saklamak ve yerine birer ikamet tezkeresi vermek.

5- Ateşli silah kullanacak avcılara ruhsatname vermek.

6- Devlet binalarıyla umumi mahal ve mevkilerin korunmasını sağlamak.

7- Çalışabilecek durumda olanların dilenmesine ve halkı rahatsız etmesine mani olmak.

8- Fakir, işsiz ve hastaların memleketlerine dönmelerine yardımcı olmak.

9- Hapis müddetlerini doldurup hapisneden tahliye edilenlerin memleketlerine gitmeleri hususunda kolaylık göstermek.

alınacak olursa (Halim Alyot, a.g.e., s.77), diğer araştırmacılar da aynı hatayı tekrarlamış olmalıdırlar. Bu husus daha sonra bazı araştırmacılarca düzeltilmiştir. Bkz.; Hasan Yağar, “Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, Ankara 2002, s. 637

¹⁴ BOA, İ.MSM, 48, Lef 3, 11 Rebiyülevvel 1261/21 Mart 1845.

¹⁵ Mesut Gülmez, a.g.m., s. 5.

¹⁶ Osman Nuri Ergin, a.g.e., C. II, s. 21.

10- Han, lokanta, otel ve bekar odaları gibi misafir kabul eden yerler için konulan nizamların uygulandığına dikkat etmek.

11- Kötü niyetli kimselerin toplandıkları mahallerle kumarhaneleri teftiş ve taharri etme ve bu gibi yerlerin çoğalmasına mani olmak.

12- Amelenin iş ve gücünü bırakmaya sevk ve amme asayişini ihlal etmek gayesini güden fitne ve fesat cemiyetlerinin kurulmasını önlemeye çalışmak ve ihtilal vukuunun önlenmesi çarelerine bakmak.

13- Ahlak ve umumi edebi ihlal edecek olan yazıların basılmasına veyahut satılmasına mani olmak üzere basın ve kitap evlerine dikkat etmek, hariçten gelen kitap, gazete ve sair basmaların yayınlanmasından evvel gözden geçirilmesi ve gerektiği takdirde toplattırılmasını temin etmek.

14- Hususi ruhsatla açılan tiyatro gibi eğlence ve oyun mahallerinde seyircilerin her türlü emniyetinin sağlanmasına ve bu gibi yerlerde asayiş ve intizamın muhafazasına dikkat ve itina etmek.

15- Bayram ve tatil günlerinde uygulanacak kanun ve tenbihatı ilgililere ihtar etmek.

16- Tacirlerin iş gördükleri ve görüştükleri borsa tabir olunan mahallerin dahili nizamına nezaret etmek, simsarlık yapmak isteyenlere mezuniyet tezkeresi vermek ve ruhsatsız olanların çalışmasına mani olmak.

17- Lüzum görülür veya herhangi bir iddia vaki olursa, vefat eden veya hastalanan bir şahsın eceliyle ölüp ölmediğini, yada hangi sebepten dolayı hastalandığını tespit etmek ve gerekirse bunlar ve benzeri hadiselerde ehli hibre olmak üzere birer kimyager, hekim ve cerrah tayin etmek dahi Polis Meclisinin vazifeleri arasında sayılıyordu.

Görüldüğü üzere Polis Meclisine “*memleketin iç güvenlik ve asayişine taalluk eden gerekli kanun ve nizamnameleri ittihaz ve bunların icrasına nezaret*” görevi verilmişti ki bu maddeden, bölgede kurulması düşünülen Polis birliklerinin daha sonra tüm ülkede faaliyete geçirilmesinin düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Asayişin sağlanması için karakollardaki nizamiye askerlerini celp etme yetkisine de sahip olan meclis, klasik zabıta görevlerinin yanı sıra bu gün belediyelerin yetki alanına dahil olan fakirlere yardım veya ticaret işlerine ait borsa ve simsarlık ile alakalı işlere de bakacaktı.

Meclise ayrıca, nizamnamede belirtilmeyen ancak uygulamalarda açıkça görülen, şüpheli şahıslar hakkında gerekli tahkikatı yürütme¹⁷,

¹⁷ Şüphe üzerine tutuklanan Mora'lı Hüseyin isimli şahsın hakkında gerekli tahkikatın yapılabilmesi için Polis Meclisine gönderildiği, Hariciye Nezaretinden Tophane Müşirine yazılan tezkirede belirtilmekteydi. BEO, Hariciye Mektûbî Kalemî (HR.MKT), Dosya: 9,

belirli dereceye kadar olan suçları muhakeme etme¹⁸ ve lüzum görüldüğü taktirde tanıkları huzuruna çağırma¹⁹ yetkisi de verilmişti. Ancak Polis Meclisinin yapacağı bu çalışmalarda ceza tayin yetkisi bulunmuyordu. Bu sebeple Polis Meclisi tarafından hazırlanan muhakeme mazbataları, önce Tophâne-i Amire Müşirine, oradan da hüküm ve ceza tayini için Meclis-i Vâlâ'ya havale edilecekti.

Görev ve yetkilerini içeren nizamnamenin yayınlanması ile birlikte faaliyetine başlayan Polis Meclisi ilk olarak, kırk altı adet polis askerini bölgede istihdam ederek işe başladı²⁰. Bu arada çalışmalarını daha iyi yapabilmesi için meclise bir tercüman²¹, bir tabib²² ve bir yeni üyenin atanmasına karar verildi²³. Meclisin, Tophâne-i Amire Müşirliğine bağlılığı ise fazla uzun sürmedi. Galata-Beyoğlu bölgesi güvenlik işlerinin Kaptan Paşa'ya havalesiyle, Polis Meclisi de buraya bağlandı²⁴. Polis Meclisi'nin özellikle hırsızlık ve dolandırıcılıkla ilgili yapmış olduğu çalışmalar ise zaman zaman Takvim-i Vekâyi'de de yayınlanıyordu²⁵.

Gömlek: 15, 28 Cemâziyelâhir 1261/4 Temmuz 1845.

¹⁸ Nitekim Hariciye Nezareti tarafından Kaptan Paşa'ya yazılan tezkirede, yakalanarak zindana atılan Yunan asıllı şahısların, bir an önce yargılanmaları hususunda, Yunan Sefaretinin talebi olduğu vurgulanarak, bir tercümanın da katılımı ile şahısların Polis Meclisinde muhakeme edilmeleri istenmekteydi. BEO, HR.MKT, Dosya: 15, Gömlek: 91, 19 Muharrem 1263/7 Ocak 1847.

¹⁹ Nitekim Galata Şehsuvar mahallesi sakinlerinden kayıkçı Mehmet Efendi, gelini Hatice Hatunu 13 yerinden bıçaklamak suçundan yakalanarak, olay Polis Meclisine havale edilmiş, mecliste gerek mağdur ve suçlu ve gerekse olaya tanıklık eden mahalle sakinleri de dinlendikten sonra, hazırlanan dosya Meclis-i Vala'ya gönderilmek üzere Tophane Müşirine takdim edilmişti. BOA, Cevdet Dahiliye, 13365, 23 Cemâziyelâhir 1262/18 Haziran 1846. Ayrıca bkz: Ek II.

²⁰ Görevlendirilen kırk altı Polis askerine maliye hazinesinden her ay on altı bin yüz kuruş ödenmekteydi. BOA. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), 12352, 20 Cemâziyelevvel 1261/27 Mayıs 1845, s. 7.

²¹ Oseb Efendinin 1250 kuruş maaşla meclise tercüman olarak atanmasına dair bkz; BOA. MAD, 12352, 13 N 1261/16 Eylül 1845, s. 46.

²² Yekeni'nin 2150 kuruş maaş ile Polis Meclisine tabib olarak atanmasına dair bkz; BOA. İrade Meclis-i Vala (İ.MV), 1836, 14 Recep 1263/28 Haziran 1847.

²³ Lazariki'nin 7500 kuruş maaş ile meclis üyesi olarak atanmasına dair bkz; BOA, İ.DH, 7752, 16 Recep 1263/30 Haziran 1847.

²⁴ Mehmet Halil Rifat Paşa'nın Kaptan-ı Deryalık ile Polis ve Liman nezaretine tayin edilmesine dair hüküm için bkz; BEO, Sadaret Divân-ı Hümayûn Mühimme Kaleri (A.DVN.MHM), Dosya: 4, Gömlek: 43, 20 Şaban 1263/3 Ağustos 1847. Hikmet Tongur Polis Meclisi'nin Kaptan Paşa'ya havalesinin 13 Mart 1849 (17 Rebiyülâhir 1265) tarihinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Bkz; Hikmet tongur, a.g.e., s. 151.

²⁵ Polis Meclisinin çalışmaları ile bkz; Takvim-i Vekâyi, *defa* 332, 337, 348, 354, 420.

Polis Meclisinin Kaldırılışı

Polis Meclisi yukarıda belirtmiş olduğumuz şekilde çalışmalarına başlamasına rağmen, bir türlü verime kavuşamadı. Büyük umutlarla yeni bir güvenlik modeli uygulamasına girişen yöneticiler, *usul-ü cedide-i zaptiye* adı verilen ve tüm ülkede kurulması düşünülen polis birliklerine işlerlik kazandıramadı. Bölge güvenliği eskiden olduğu gibi nizamiye askerleri ve özellikle de kavvasların kontrolünde yürütülmeye devam etti. Yeni olan tek şey kuruluşunda olduğu gibi meclisin ismiydi ve onunla da sınırlı kalmıştı.

1850 yılına gelindiğinde bölgenin güvenliğine ilişkin olumlu gelişmeler bir yana, durum daha da kötüleşmişti. Özellikle yabancı tüccarların şikayetlerinin artmaya başlaması, bölgedeki güvenlik sorununu bir an önce halletmek isteyen yöneticileri harekete geçirdi. Hükümet, öncelikle sefaretlerden konuyla ilgili görüşlerini isteyerek işe başladı. En ciddi yaklaşım bölgede ticari olarak yoğun faaliyetleri olan İngiltere'den gelmişti. Diğer sefaretlerin aksine, görüşlerini yazıyla bildiren dönemin İngiltere elçisi Lord Stratford Caning, sözü edilen bölgelerde meydana gelen hırsızlık ve cinayetlere dair İngiliz tüccarların şikayetlerinin arttığını vurguluyordu. Özellikle uygunsuz ve fena şöhretli kişilerin bölgeden uzaklaştırılmadıkça, güvenliğin tam anlamıyla sağlanamayacağını belirten Caning ayrıca, hükümetin bölgede alacağı tedbirler için ellerinden gelen yardımı yapmaya hazır olduklarının altını çizerek, İngiliz tüccarların, gemilerde ve özellikle tüccar mağazalarında meydana gelen hırsızlıklar ile Polis tarafından vuku bulan ihmale dair hazırladıkları raporun da kabul buyurulmasını istiyordu²⁶.

Lord Stratford Caning'in kabul buyurulmasını istediği ve bölgedeki sorunları gözler önüne sermesi açısından son derece önemli olan bu raporda tüccarlar, Avrupa'daki ihtilalden dolayı bölgeye Malta ve Cezayir asıllı çok sayıda şüpheli şahsın gelmesiyle hırsızlık ve cinayet gibi fiillerin arttığını, bu durumun ise ticaretlerini engellediğini belirtiyorlardı. Mevcut Polis nizamının yeterli olmadığından yakınan İngiliz tüccarlar, bölgedeki asayiş ve emniyetin ancak *gayretli ve mukaddem neferattan mürekkep bir polis icabatıyla* düzelebileceğini savunuyorlardı. Kurulması gereken sistemin uygulama esasları hakkında da bilgi veren tüccarlar, Galata gibi munasip mahallerde bütün gece üç dört neferden oluşan kolların gezmesi ve bu kolların birbirleri ile sürekli irtibatlı olmalarının önemi üzerinde duruyorlardı²⁷.

Sefaretlerin bölgedeki güvenlik sorununu açıkça dile getirmeleri üzerine hükümet, Galata ve Beyoğlu bölgesinin güvenlik işlerini, Zaptiye Müşiriyeti'ne bağlama kararı aldı. Zaptiye Müşiriyeti 1846 yılında, yani

²⁶ Caning tarafından dönemin Hariciye Nazırı Ali Paşa'ya sunulan rapor için bkz; BOA, İ.MV, 5034, Lef 5/1, 23 Cemaziyelahir/1266/6 Mayıs 1850. Ayrıca bkz: Ek III.

²⁷ A.g.b., Lef 5/2, tarihsiz.

Polis Meclisinden bir yıl sonra kurulmuş olmasına rağmen kendisine bağlı olan Dersaadet, Beşiktaş ve Üsküdar'ın güvenliğine ilişkin yapısal değişimi sağlayabilmişti. Özellikle güvenliği sağlamada yetersiz olan kavvasların görevine 1847 yılında son verilmesi²⁸ ve bunların yerine zaptiye birliklerinin kurulmaya başlanması²⁹, gözle görülür gelişmeler kaydedilmesine sebep olmuştu. Nitekim bu durumun, Galata-Beyoğlu bölgesinin müşiriyete bağlanmasında son derece etkili olduğu şüphesizdi. Üstelik Galata-Beyoğlu bölgesinin müşiriyet idaresine verilmesi, Tanzimat'ın merkezi güvenlik anlayışı ile de uyuyordu. Böylece farklı kurumlarca yürütülen İstanbul'un güvenliği, tek merkezden yönetilen bir yapıya kavuşabilirdi.

Nitekim 24 Nisan 1850 tarihinde Sadareten, Zaptiye Müşiriyetine yazılan tezkire'de, *"Galata ve Beyoğlu'nda biraz vakitten beri türlü türlü uygunsuzluklar zuhûra gelerek bu keyfiyet ehl-i ırz takımının emniyetine hâlel verdiğinden ve emniyet-i belde için buna bir çâre bulunmak lâzım geldiğinden..."* bahisle, *"...şimdiye kadar taraf-ı vâlâ-yı kapudâniye muhavvel bulunan Beyoğlu ve Galata vesâir mahaller hizmet-i zaptiyesinin uhde-i müşirilerine ihale..."* olunduğu belirtiliyor ve müşiriyet'ten bölgenin güvenliğine ilişkin ayrıntılı bir rapor hazırlaması isteniyordu³⁰.

Müşiriyet, bölgede kurulması düşünülen sitemin uygulanma esaslarını kapsayan ayrıntılı raporunu 8 Mayıs 1850 tarihinde Sadarete sundu. *"Taraf-ı Vâlâ-yı Kapudâniden İdâre Olunmakta Bulunan Beyoğlu ve Galata ve Mahal-i Sa'ire-i Ma'lûme Mesâlih-i Zaptiyesinin Bir Muktezâ-yı İrâde-i Seniyye Dersaadet Tarafında İtihaż Olunan Usûl ve Nizâma Tevfikan İdaresi Vesâilinin İstihsâli Hakkında Şimdilik Lâyah Hatır Olan Mevaddır"* başlığını taşıyan rapora göre³¹:

Galata ve Beyoğlu bölgesinin güvenliğini sağlamakla görevli olan Polis neferatı özellikle de kavvasların bu görevlerini layıkıyla yapamadıkları, bunun içinde öncelikle kavvasların külliye lağv edilmesi ve bunların yerine Beyoğlu'nda iki, Galata ve Kasımpaşa'da bir ve yarısı Beyoğlu memuru ve diğer yarısı da Galata müdürünün maiyetinde görev yapacak şimdilik beş bölük zaptiye askerinin tertip edilmesinin uygun olacağı vurgulanıyordu. Polis ve Kavvaslardan kefil gösterebilecek olanların istedikleri takdirde zaptiye birliklerine alınabilecekleri de özellikle belirtiliyordu.

Raporda ayrıca Beyoğlu ve Galata'nın hassas bir bölge olduğu ve bu sebeple de bölgede oluşturulacak zaptiye birliklerini denetleyip, güvenlik işinin layıkıyla yapılmasını sağlamak için, Beyoğlu bölgesine bir memur, Galata'ya ise bir müdür atanması teklif olunmaktaydı.

²⁸ BOA, İ.MSM, 150, 25 Şevval 1263/6 Ekim 1847.

²⁹ İlk planda Dersaadet, Beşiktaş ve Üsküdar'da yedi bölük zaptiye askeri kurulmasına karar verilmişti. Bkz; BOA, İ.MSM, 177, 11 Safer 1264/18 Ocak 1848.

³⁰ BOA, İ.MV, 5034, Lef 4, 11 Cemaziyelahir 1266/24 Nisan 1850.

³¹ A.g.b., Lef 4/1, 25 Cemaziyelahir 1266/8 Mayıs 1850.

Söz konusu raporda bölgede kurulması düşünülen zaptiye birliklerinin, hangi merkezlerde bulunacağı ve görevlerine ilişkin bilgiler de verilmekteydi. Buna göre, Beyoğlu'na tayin olunacak iki bölükten bir bölüğü Tatavala ve diğeri ise Macar mevkiinde görev yaparken, bu merkezlere yeterli miktarda zaptiye askeri ile bölükbaşılar yerleştirilecekti. Güvenlik açısından dikkat edilmesi gereken çarşı ve mahallelerde ise onar neferden ibaret olan bir çavuş takımı kurulması ve bunların memleketçe olacak mesalih jurnallerini Beyoğlu memuruna, kendilerince olan vukuat jurnallerini ise sergerdeleri vasıtasıyla doğrudan Bâb-ı Zaptiye'ye bildirmeleri isteniyordu.

Galata'da kurulması düşünülen bölüğün merkezi Bağkapanı olarak tespit edilirken, Kasımpaşa'da bulunacak bölüğe ise o civarda bir merkez tahsis edilecekti. Ayrıca Kasımpaşa'ya bağlı olan Kağıthane ve Alibeyköy'e de birer takım süvari konulacaktı. Sözü geçen merkez ve mevkilerinde bulunan bölüklerin yarısı karakollarda görev yaparken, diğer yarısı ise şehir içerisinde kol geçecekti. Bölüklerin ikamet ettikleri mahaller de üç dört ayda bir kere değiştirilecek, eğer oluşturulacak zaptiye birlikleri için karakol bulunamazsa, Zaptiye Müşiriyeti'ne bağlı olan Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse'de olduğu gibi birer evkafhâne veya büyük bir dükkân tedarik edilecekti. Bunların kira ve giderlerinin ise şimdilik hazine tarafından karşılanması düşünülüyordu.

Söz konusu raporun son maddesi ise Polis Meclisi'ne ayrılmıştı. Galata ve Beyoğlu güvenliğinin Bâb-ı Zaptiye'ye naklinden dolayı, özellikle sorgulama vesair işlerin yoğunlaşacağı belirtilen raporda, "...teshil-i maslahata medar olmak üzere kalb olacak Polis Meclisi, muvazzaf ketebesiyle tercüman ve mütercimlerinden..." lüzumu olanlarının Bâb-ı Zaptiye'ye nakli, bir başka deyişle Polis Meclisi'nin kaldırılması teklif olunuyordu.

Zaptiye Müşiriyeti'nin hazırladığı rapor, 18 Mayıs 1850'de Meclis-i Vâlâ'da bir kez daha görüşülmesinin ardından³², alınan kararlar 26 Mayıs 1850 tarihinde yürürlüğe konuldu³³.

Buna göre bölgenin güvenliğinden sorumlu olan polis neferatı ile kavvasların yeterli olmadığı göz önüne alınarak, yerlerine *Dersaadet tarafında ittihaz olunan usul ve nizama tevfiқан* beş bölükten oluşan yeni zaptiye birliklerinin kurulmasına karar verildi. Bölgede görevli Polis ve kavvaslardan istekli olanlar da kefil göstermek şartıyla kurulacak birliklerde görev alabileceklerdi. Ayrıca bölgedeki zaptiye birliklerine kumanda etmek üzere, Beyoğlu memuriyetine altı bin kuruş maaş ile Zaptiye Meclis üyesi Salih Paşa, Galata Müdürlüğüne ise iki bin kuruş maaşla Şaban Ağa getirildi.

³² A.g.b., Lef 5, 6 Recep 1266/18 Mayıs 1850.

³³ A.g.b., Lef 6, 14 Recep 1266/26 Mayıs 1850. Ayrıca bkz: Ek IV.

Gerek Beyoğlu Memuru ve gerekse Galata Müdürünün işlerini iyi yapabilmesi için, kendilerine yeteri miktarda memur kadrosu da tahsis edilecekti³⁴. Polis Meclisinde bulunan katip, tercüman ve lüzumu olan memurların Zaptiye Meclisine nakil olunacağı ifade edilen irade'de³⁵, Polis Meclisinin ise *ıslahat-ı lâzimesine bakılacağı* özellikle belirtiliyordu.

Görüldüğü üzere alınan kararlar İstanbul'un güvenliğine ilişkin önemli bir değişimi gündeme getirmekteydi. Bu tarihe kadar pek çok kurum tarafından yürütülmeye çalışılan İstanbul'un güvenliği, ilk kez merkezîyetçi bir anlayışla yeni baştan tanzim ediliyordu. Ancak asıl önemlisi Polis Meclisi ve uygulamasına yönelik olarak alınan kararlardı. Çıkarılan iradede, Polis Meclisi'nin *ıslahat-ı lâzimesine* bakılacağı şeklinde genel bir ifade kullanılmasına rağmen, gerek meclis üyelerinin müşiriyete nakli ve gerekse meclisin daha sonraki yıllarda faaliyete geçirilmemesi, meclisin bir daha çalışmadığını ve kaldırıldığını bize göstermektedir. Ancak aynı durum bölgede 1845 yılından beri faaliyet gösteren ve polis adı verilen güvenlik güçleri için geçerli değildir. Nitekim bir yandan, polislerden kefil gösterebilenlerin zaptiye birliklerinde çalışabileceklerinin belirtilmesi, diğer yandan ise Zaptiye Müşiriyeti içerisinde polis ismi verilen güvenlik güçlerinin görev yaptığına ilişkin belgeler³⁶, meclis kaldırılmış olsa bile, polis uygulamasının halen devam ettiğini ortaya koymaktadır.

³⁴ Beyoğlu Memuru ve Galata Müdürü refakatine yapılan memur tayinleri için bkz; BOA. İ.DH, 12987, 19 Şevval 1266/29 Ağustos 1850.

³⁵ Nitekim Polis Meclisinde görevli Liman memuru Salim Efendi, Pasaport memuru Neşet Bey ve Lazarakı güvenlik işlerinde malumatlı olduklarından nakil suretiyle Zaptiye Meclis üyesi olarak atanmışlardı. BOA, İ.DH, 12703, 22 Şaban 1266/3 Temmuz 1850.

³⁶ Nitekim 25 Nisan 1854 tarihinde Hariciye Nezareti tarafından Zaptiye Müşiriyeti'ne yazılan tezkire'de, paskalya'da vuku bulan uygunsuzluklar sebebiyle polisin dikkatli olması gerektiği belirtilirken (BEO, HR.MKT, Dosya: 75, Gömlek: 42, 26 Recep 1270/25 Nisan 1854); Hariciye Nezareti tarafından Müşiriyet'e yazılan diğer bir tezkirede ise Gelibolu'da toplanmakta olan ahalinin, ne sebeple toplandıklarını tahkik için yöre lisanına aşına iki polisin Gelibolu'ya gönderilmesi istenmekteydi. BEO, HR.MKT, Dosya: 81, Gömlek: 99, 5 Zilkâde 1270/30 Temmuz 1854. Ayrıca bkz; Ek V.

KAYNAKÇA

I- Arşiv Vesikaları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

1- Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO)

Sadaret Divân-ı Hümayûn Mühimme Kaleri (A.DVN.MHM): 4/43.

Sadaret Hariciye Mektûbî Kalemi (HR.MKT): 9/15, 15/91, 75/42, 81/99.

2- Cevdet Tasnifi

Dahiliye No: 13365, 14521.

Zaptiye No: 2836, 2923, 3154, 3500.

3- İrade Tasnifi

Dahiliye: 7752, 12703, 12987.

Meclis-i Vâlâ: 1836, 5034.

Mesâil-i Mühimme: 150, 177.

4- Maliyeden Müdevver Defterler (MAD): 12352.

II- Gazeteler

Takvim-i Vekâyi Sayı: 332, 337, 348, 354, 420.

III- Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmed Lütü Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lütü Efendi Tarihi*, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, C. 4, İstanbul 1999

Alyot, Halim, *Türkiye'de Zabıta (Tarihi Gelişim ve Bugünkü durum)*, İç İşleri Bakanlığı Yayınları, Seri III, Sayı 4, Ankara 1947.

Çadırcı, Musa, "Tanzimat'ın İlanı Sıralarında Anadolu'da İç Güvenlik", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 12, Ankara 1980, s. 45-58.

Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, Cilt 2, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995.

Gülmez, Mesut, "Polis Örgütünün İlk Kuruluş Belgesi ve Kaynağı", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 4, Aralık 1983, s. 3-15.

Tongur, Hikmet, *Türkiye'de Genel Kolluk Teşkili ve Görevlerinin Gelişimi*, İç İşleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, I, Kanaat Basımevi, Ankara 1946.

Yağar, Hasan, "Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 13, Ankara 2002, s. 629-651.

